

Dragica Malić

IMENIČKI GENITIV PLURALA U HRVATSKIM SPOMENICIMA 14. STOLJEĆA

dr. Dragica Malić, Zavod za hrvatski jezik, Zagreb, izvorni znanstveni članak, Ur.: 24. studenog 1992.

UDK: 808.62(091):801.556

*Imenički genitiv plurala jedan je od onih segmenata gramatičke strukture po kojemu se razlikuju naši dijalekti, a 14. st. vrijeme je mnogih morfoloških promjena, pa su stoga uzeti u razmatranje spomenici 14. st. Za čakavske, se spomenike konstatira pretežitost nastavka **-ø, -l, -ov/-ev**, pri čemu **-ov/-ev** (karakterističan samo za imenice muškoga roda) ne dolazi u najsjevernijim spomenicima (s obzirom na proteg čakavskoga narječja). Iz usporedbe s kasnijim spomenicima i nekim novijim govorima može se zapaziti njegovo širenje na račun nastavka **-ø**, ali u spomenicima 14. st. još preteže nastavak **-ø**. Zanimljiva je pojava da u **Istarskom razvodu** sve posuđenice muškoga roda imaju redovito nastavak **-l**, a imaju ga (osobito uz brojeve) i neke domaće imenice koje su inače običnije s nastavkom **-ø**. U ostalim spomenicima nastavak **-l** redovito ima imenica **judl** (nekadašnja l-deklinacija), ali i neke druge imenice muškoga roda, a često dolazi uz brojeve i uz količinske priloge. U **Vatikanskom hrvatskom molitveniku** dubrovačke provenijencije preteže nastavak **-a** u imenica svih triju rodova. Zaključuje se da su nastavci **-ø** i **-ov/-ev** tragovi čakavske matice i da su već tada u Dubrovniku imali književnojezično obilježje (kakvo su imale i druge čakavske crte u kasnijim dubrovačkim jezičnim spomenicima), a da je nastavak **-a** u to vrijeme u Dubrovniku već ustaljena pojava. U čakavskim spomenicima nastavak **-a** sasvim je izuzetan. Ostali nastavci javljaju se sporadično samo u čakavskim spomenicima i vjerojatno su plod književnojezičnih napora pisaca tekstova.*

U najstarijem razdoblju hrvatskoga jezika imenički genitiv plurala naslanjao se - kao i ostale morfološke kategorije - na praslavensko stanje. U povijesnom razvoju hrvatskoga jezika on se značajno mijenjao, različito od dijalekta do dijalekta. 14. je stoljeće razdoblje mnogih morfoloških inovacija, pa je zanimljivo razmotriti do kojih je promjena u toj gramatičkoj kategoriji došlo u tom vremenu. Pisani spomenici, premda uvijek

zasnovani na književnojezičnim pogledima svojih autora, ipak su i neminovan odraz stanja u govorima koji su poslužili kao osnova njihovu književnojezičnom izrazu.

Korpus objavljenih i pristupačnih tekstova 14. st. prilično je ograničen brojem, a obuhvaća tekstove na čakavskom i štokavskom narječju, pisane glagoljicom i latinicom¹. I premda iz toga razdoblja potječu prvi poznati hrvatski latinički spomenici, njihov je opseg (ako ne i broj) veći od glagoljičkih, tj. onih glagoljičkih koji ulaze u hrvatski jezični sustav ili u kojima hrvatski jezični elementi pretežu nad crkvenoslavenskim hrvatske redakcije. Liturgijske i obredne glagoljičke knjige 14. st. izvori su za hrvatsku redakciju crkvenoslavenskoga jezika.

Od glagoljičkih spomenika 14. st. u korpus hrvatskoga jezika spadaju *Rogovske regule*² (znatnim brojem svojih jezičnih crta), zatim isprave između 1300. i 1400. g. (uglavnom iz Istre i Hrvatskog primorja)³, vinodolski sveščić recepata, egzorcizama i zapisa⁴, duhovne pjesme iz *Pariškoga kodeksa*⁵, te *Istarski razvod*⁶, kojemu je konačna redakcija nastala u 14. st., svakako prije 1395. g., ali koji je sačuvan tek u prijepisima 16. st.⁷, pa ga u razmatranju spomenika 14. st. moramo uzimati s određenom rezervom jer su pri prepisivanju - ma koliko se u pravnim tekstovima nastojao doslovno slijediti original - u tekst mogli ući i neki noviji oblici. Iz 14. st. potječu i razni zapisi u spomenicima liturgijskoga obilježja, koji za ovu prigodu nisu uzeti u razmatranje.

Od latiničkih spomenika u 14. st. ubrajaju se čakavski *Red i zakon zadarskih dominikanki*⁸ iz 1345. g., *Šibenska molitva*⁹, *Cantilena pro sabatho*¹⁰ i *Odlomak Korčulanskoga lekcionara*¹¹ (zadarske provenijencije) iz 2. polovine 14. st., te *Žića svetih otaca*¹² i dubrovački štokavski *Vatikanski hrvatski molitvenik*¹³. Od navedenih spomenika

¹ Iz 14. st. poznata je ćirilčka isprava iz Poljica (testament Medoja, sina Nikolina, iz župe Žmorničke iz 1392. g.), ali mi nije bila dostupna. - V. Petar Đorđić, *Istorija srpske ćirilice*, Beograd 1971, str. 268, gdje se svi ćiriljski spomenici tretiraju kao srpski. - Iz 1410. g. potječe isprava Spiltskoga kaptola (prijepis isprave Mladena Subića. - V. Benedikta Zelić-Bučan, *Bosančica u srednjoj Dalmaciji*, Split 1961, str. 10.

² *Stara hrvatska regula svetoga Benedikta*, u: Ivan Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. III, Split 1965, tekst str. 369-427. - Kratice analiziranih spomenika nalaze se na kraju članka.

³ Đuro Šumin, *Hrvatski spomenici. Sveska I. (od godine 1100-1499.)*, JAZU, Zagreb 1898. (uzete u obzir isprave 1309-1405. g., str. 74-107).

⁴ Ivan Milčetić, *Stari glagoljski recepti, egzorcizmi i zapisi*, Vjesnik Staroslavenske akademije u Krku za godinu 1912, Krk 1913, str. 61-69, tekst str. 64-69. - Milčetić (str. 62) misli da "spomenik nije pisan u isto doba, već malo po malo. Početak pada možda u XIV., a završetak u XVI. vijek", dok Vjekoslav Stefančić (*Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I. dio, JAZU, Zagreb 1969, str. 167-168) rukopis bez dvoumljenja datira u 14. st.

⁵ Dragica Malić, *Jezik najstarije hrvatske pjesmarice*, Znanstvena biblioteka HFD 1, Zagreb 1972, tekst pjesama str. 34-67.

⁶ Josip Bratulić, *Istarski razvod - studija i tekst*, Čakavski sabor, Pula 1978, tekst str. 221-278.

⁷ V. J. Bratulić, o. c., str. 209.

⁸ Dragica Malić, *"Red i zakon" zadarskih dominikanki iz 1345. godine*, Rasprave Instituta za jezik 3, Zagreb 1977, str. 59-128, tekst str. 60-64.

⁹ Dragica Malić, *Šibenska molitva (filološka monografija)*, Rasprave Instituta za jezik 2, Zagreb, 1973, str. 81-190, tekst str. 86-93.

¹⁰ László Hadrovics, *Cantilena pro sabatho (Starohrvatska pasionska pjesma iz 14. stoljeća.)*, Filologija 12, JAZU, Zagreb 1984, str. 7-25, tekst str. 9-15.

¹¹ Dragica Malić, *Prijlog istraživanju hrvatske latiničke književnosti 14. stoljeća - Odlomak Korčulanskoga lekcionara [Pokušaj čitanja i (orto)grafijske obilježja]*, Croatica - Prinosi proučavanju hrvatske književnosti, god. XX, sv. 31-32, Zagreb 1989, str. 7-56, tekst str. 10-20.

¹² Transliteracija u: Vinko Premuda, *Starohrvatski latinički rukopis "Žića sv. otaca"*, Starine 40, JAZU, Zagreb 1939, tekst str. 111-218. - Ispisi prema vlastitom čitanju originala (Arhiv HAZU, sign. VII-8).

¹³ Franjo Fancev, *Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir - dva latinicom pisana spomenika hrvatske proze 14 i 15 vijeka*, Djela JAZU 31, Zagreb 1934, tekst str. 3-78.

glagoljičke *Rogovske regule* i latinička *Žića svetih otaca* i *Vatikanski hrvatski molitvenik* u znanosti se datiraju posredno vremenom oko 1400. g., ali kako su to prijepisi (čak višekratni) starijih predložaka, možemo ih bez dvoumljenja uvrstiti u spomenike 14. st.

Za čakavsko su narječje do novijega i najnovijega vremena u G pl. karakteristični nastavci *-ø*, *-ov/-ev*, *-i*, *-ih*¹⁴; štokavsko se narječje već od kraja 14. st. odlikuje nastavkom *-a* (jasno, ne u svim dijalektima i ne s istim stupnjem zastupljenosti)¹⁵.

Hrvatski se spomenici 14. st. protežu od Istre (IR i neke isprave) do Dubrovnika (VHM). Većina ih je iz sjeverno- i srednjodalmatinskog područja. U jezičnopovijesnoj literaturi imamo komparativni materijal iz nešto kasnijeg vremena.¹⁶

U čakavskim su spomenicima 14. st. zabilježeni nastavci *-ø*, *-ov/-ev*, *-i*, uz neke posve sporadične. Svi su ti nastavci praslavenskoga podrijetla. Pritom je nastavak *-ø* karakterističan za imenice sva tri roda (nekadašnjih *o-ljo-*, *a-lja-* i konsonantskih osnova), nastavak *-i* potječe iz *i*-deklinacije m. i ž. r., dok je kasniji čakavski nastavak *-ov/-ev*¹⁷ bio infiks u nekadašnjih imenica *u-lju-* osnova. Međutim, u kasnijim se razdobljima distribucija navedenih nastavaka poremetila, tako da je u spomenicima što ih razmatramo prilično različita, a različita je i u suvremenim govorima.

VHM (spomenik štokavske provenijencije s oslonom na čakavsku maticu) ima pored spomenutih nastavaka i štokavski nastavak *-a* u imenica svih triju rodova (izuzev imenice *Judi* i imenica *i*-deklinacije ž. r.). Kako u njemu ima mnogo tragova čakavske matice na svim jezičnim razinama, od kojih je najuočljiviji ikavizam, teško je reći jesu li nastavci *-ø* i *-ov/-ev*, jedan od tih čakavskih tragova ili su ostatak starijega jezičnog sloja u dubrovačkom govoru. Najsjeverniji od razmatranih spomenika - IR - ima samo nastavke *-ø* i *-i* u m. r., *-ø* u sr. r., te *-ø* i izuzetno *-i* u ž. r. *a*-osnova (*i*- osnove ž. r. slabo su zastupljene).

Građa iz navedenih spomenika navodi se ovdje geografskim slijedom provenijencije spomenika od Istre do Dubrovnika. Radi sažimanja prikupljenoga materijala većina se primjera ne donosi u cijelom kontekstu koji pokazuje padež, nego se u zagradi ispred primjera navodi najfrekventniji minimalni kontekst (prijedlozi, brojevi, zamjenice, pridjevi). Za IR, REZ, RR, ŽSO, KL i VHM primjeri se obilježavaju brojem strana originalnoga teksta (parne strane s oznakom v), za RZ i ŠM brojka označuje redak origi-

¹⁴ V. npr. od kraja 19. st. do u najnovije vrijeme: Marcel Kušar, *Rapski dijalekat*, Rad JAZU 118, Zagreb 1894, str. 1-54, primjeri str. 29; Ivan Milčetić, *Čakavština Kvarnerskih otoka*, Rad JAZU 121, Zagreb 1895, str. 92-131, o tome str. 116-124; Milan Moguš, *Današnji senjski govor*, Senjski zbornik II, Senj 1966, str. 5-152, o tome str. 55-58. i 62-63; Božidar Finka, *Dugootočki čakavski govori*, Hrvatski dijalektološki zbornik 4, JAZU, Zagreb 1977, str. 7-178, o tome str. 99-100. i 101-106; Iva Lukežić, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1990, poglavlje V. *Odnosi unutar sistema ikavsko-ekavskih govora*, str. 105-116.

¹⁵ Od novije literature v. npr. Pavle Ivić, *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, odjeljak *Morfologija*, u: *Enciklopedija Jugoslavije* 6, II. izdanje, JLZ "Miroslav Krleža", str. 56-57.

¹⁶ Npr. Milan Rešetar, *Primorski lekcionari XV. vijeka*, Rad JAZU 134 i 136, Zagreb 1898, str. 80-160. i 97-199, o tome Rad 136, str. 132-138; Gojko S. Ružičić, *Jezik Petra Zoranića. Zadarski dijalekat u početku XVI. veka*, Južnoslovenski filolog 9 i 10, Beograd 1930. i 1931, str. 1-92. i 1-90, o tome JF 10, str. 51-52; Stjepan Damjanović, *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*, Znanstvena biblioteka HFD 15, Zagreb 1984, o tome str. 92-93.

¹⁷ I. Lukežić, o. c., str. 110, naziva ga "relacijskim morfemom ispred nastavačnog morfema *-ø*, ali u čakavskim dijalektima on se javlja samo u G pl., pa se može uzimati kao svaki drugi nastavak (v. M. Moguš, o. c., str. 57).

nalnoga teksta, za PK rimska brojka označuje pjesmu a arapska stih u njoj, a za Š brojka označuje stranicu izdanja. Za primjere potvrđene više od tri puta ne navode se strane, nego samo broj potvrda. U CS nema potvrda za G pl.

Nastavak -ø

m. r.: **IR** dan svetih apostol 22v, za... dugi badañ 2v, z Benetak 1, od ... jañac 20v, 22v, (vsih/svojih/160) kmet 2v, 4, 6v, (veće/koli/dva) krat (95x), prez dopušćenja Krbunac 6, (prek teh/od/dojpoli) razvod (50x) - usp. nast. -i, gospodin... Semić¹⁸ 1, 20 sežen 31 - usp. nast. -i, (6/18/od teh) starac (12x) - usp. nast. -i, pšenice starić 15 18v, (prek teh/stareh/ñih) zavod (8x), te A = G prosimo vseh ñega kmet 2v, braneći škode i stareh prepovedi i vinograd 2v; **Š** z Grižan 78, 79, ki godi od klerag 94, dovoje krat i veliko krat 100, okolnêh sused 100, od svojih ded i od svojih otac 100, od svojih kmet 100, s Čepić 101, 8 solad 103 i A = G da ne brižite tih brat 76, 93, te usporedbe radi isprave iz Bosne 1380. i 1392. g.: roditej i praroditej naših 91, 96, od Bilošević 92, od Tribotić 92, od udorac maćnih 96; **REZ** 7 psalam 1, (9/tri) krat 1, 5v i A = G speci divjêh jabičić¹⁹ 8v; **RR** bez grêh 17, (svetih/ćenija) otac (5x), šest psalam (graf. ps/al'/ms) 18v, od prorok 19v, 20v, (na blage dni/po imenu) svetac 21, 39, (dva/tri/četiri/sedam) krat (7x), ot nedilnik 23 (2x), ot starac 24v, meso četveronog 26, iz mudrih človik 26v, ot hitrc 37, vsih nauk 43 i A = G izvede v ničože mladenac 2v; **RZ** naših ... psalam 43/44; **ŽSO** (pet/osam/deset.../malolvnoga/podovoje) dan (27x) - usp. nast. -i, (od/ot) otac (11x), (ot) vladavac 18v, 114, (tisuće/nikoliko/tih) pinez (6x), brez pišćenac 25, 120, (od) starac 42, 62, 63, od znanac 49, (od) stražac 100v (2x), od Tebej²⁰ starih 113v, telesa nekrstjan 119, nekoliko psalam 121v i A = G črv mećuci z ust 88, gledati jima pas 124; **KL** od rab tvojih 195v, (va vse vekj/viki) vek 194v, 195 - usp. nast. -ova, (napasti/riči/zlobe) neprijatej 193v, 198, 199v; **ŠM** vernih krstjan 31, vsih djaval 37, blaženih patrijarak 4 i A = G svetih otac ... prosvitliti 59; **PK** mnoštvo anjel IV 41, osam dan I 45, 50, vseh vek IX 46; **VHM** (tvojih/našijeh/od) neprijatej (6x), od glas voda 22, rab tvojih (ž. r. ?) 33v, vrhu svijeh jezik 50v, sedam psalam 72v, dobrotvorac našijeh 91v i A = G pomenuvši rab (r. ?) 12.

sr. r.: **IR** (mimo teh/od/prek...) zlamenij (6x), (od/z drugih...) mest (10x), (Dgih/tih) brd 28v, 29, (velikolna 5/na... božjih) let (24x), od teh rasputij 18, od pasišć 26, 32; **Š** (gospodnih/gospodañ) let/lêtlit (7x), poli Rugavišć 77, 78, z ust 102; **REZ** (z/od) ust 5v (2x), 6; **RR** (zlih/dobrih/svojih...) del (8x), s nebes 13v, 20, ot želez 22, o zvanji imen 43, ot vrat 46v i A = G zlih sloves ne tvoriti 10, ne žestočite srdac vaših 1v, ust otvoriti ne damo 12v, ne ostavite vrimen ot regule narejenih 33v; **ŽSO** (ot/hudih/mojih) del (6x), (devet/petnadeste/četredst...) let (9x), z vrat 77v, (z/do) ust (6x), grobove teles 24; **KL** (z/svrh) nebes 193, 196v; **ŠM** otvorenje vrat rajnih 34; **PK** s nebes III 11, IV 30, VI 51; **VHM** četrideseti ljet 3v, (više/vrhuls) nebes (5x), od ust 39 i A = G ne žestočite srdac vašijeh 3

ž. r.: **IR** za dugi bačav 2v, za škodli hiš 2v, od Račić²¹ 4v (2x), (5/100/300) marak (95x), (od/s) Krbun²² (4x), s Cerovaļ²³ 5v, (prek/zvrhu/na kraj...) ñiv (4x), van

¹⁸ U novije vrijeme u jednini. - AT, str. 280. U IM, str. 353. i AA, Indeks, u liku Semić.

¹⁹ AR IV, s.v. jabučić m. donosi značenje "divlja jabuka" s potvrdom iz Istre.

²⁰ Lat. *de Thebaeis*.

²¹ AT, str. 269. i IM, str. 328: Račice (kod Buzeta).

²² AT, str. 204. i IM, str. 215: Krbune (kod Pazina).

z griz 8v, (poli/zemlje teh) crekav 10, 19, 25, dajući ... vsaki 4 kvartez²⁴ 20v, (zvrhu teh/veći del) zemaļ 21v, 25, poli nega pravic 22, (od/z) Buļ²⁵ (4x), (5/10) maš 32 (2x); Š (5/10/100) libar 88, 89, 94, do zemaļ 90, (20/od) bolanač 89, 90, z Lobotin (r.?)²⁶ 93, (6/12) mer 99 (6x), (od/od strani/z) Mošćenic 101, 102 (2x), od Zalih dražic 101, (50/100) libar 103 (2x) i A = G težati tih zemaļ 78, pisah ... tih knig 94; REZ s stanovitih sten 7, ot gub 7v, ot žlez 8v i A = G vazmi ... pšeničnih otrub 9, najdi glogul i stlci močno teh glogul 8, najdi ... rožic 10v; RR ot koliko duš 8, ot svojih ovac 8, ot dobrih svetih besed 12, (do/ot) Petikost²⁷ (4x), ni knig 27v i A = G imiti ... kvaderne ni tablic 22v; RZ (naših/svojih/druzih) sestar 2, 15, 34, naših molitav, mis 43, čak i naših ... pisan 44 imenice i-osnove; ZSO od divic 72, (vnogih/toliko/od) duš (4x), koliko najdoh konestric 42v, (sedam/veće) krun 29v, 30v, 128v, (pet/dvanadeste) mij (4x), posveteenje mis 38, muh vnožastvo 59, važganje muk 121v, sedamdeset palam 65v, ot ptic 9v, ot velikih ran 22, (od/iz/delom) ruk (4x), od sestar 74, milost slug božjih 66, sramuj se tašćin 83, opirki od zdel 72, (od/drugih) žen 11, 72v, 73 i A = G ni muk takovih nigdare more se odneti 11, vsih sestar hoti viditi 73, prezkončenih slz vazda jimiti 6, da pošje mi drugih spicij 67v, vsih sused zove 43, ne potribujete svit 67, mojaše onih žen 43; KL z hiž 194, slug i služabnic 194, 200, svrh(u) vod 193 (2x); ŠM div i mućenic 15, sirot 27, udovic 27, 28 i prirodnog m. r. vanjelist 10 (N ? - lat. evangelista); PK duš mnogo gine VII 36; VHM (iz/od) dubin 58, 82v, grane od maslin 47, vasjav iz visin 31v, po svijetu zemaļ 71v, (od mojih/svijeh) zlob 78v, 84 i A = G našijeh molitav ne pogrdi 60, ne hti ostaviti sirot 143v

Nastavak -I

m. r.: IR na četiri deli 29, (od prvih/pazinskih) knezi 22, 25, 31v, (od teh/ostaleh/četireh) komuni (6x), (stareh/tri/četiri) križi 8v, 25v, 28v, (od strane/termeni od/od) kunfini (89x), (dobreh/svojih) ļudi (4x), (dobreh/častneh/tri) muži (5x), (trih/pisanih) nodari 2, 33, od Pitilani 33, (tri/prek teh) razvodi (4x) - usp. nast. -ø, (cića nikih/teh) rubeži 5v, 10v, 14, tri rubi 6, od Savornani 33, tri sežerii 22 - usp. nast. -ø, tri starci 20v (2x) - usp. nast. -ø, (tri/četiri/prek teh/do) termeni (35x), tri vrhi 24v, tri... župani 23 i nesiguran rod i broj (z/od) Vodnani (7x); Š 20 muži 79, od pastiri 99, šest pedi 100, (do-voje/dvanadeste) muži 100, 101, te u Bosni: od Doljih kraji 92, 97, 4 evanđelisti 92, 98; REZ 7 očenaši 1, (tri/3) dni (4x), 4 listi 2; RR 4 redi 4, ot ļudi 37v, za malo dni 38; ZSO (dva/tri/četiri) dni (11x) - usp. nast. -ø, tri deli 62v, začte se tako bojite djavli 10, tri kažuni 120v, (ot/od/vnogo) ļudi (9x), (tri/od postije) muži 1v, 40v, 105, miseci šest 67v, tri otroki 125; KL po devet trusci 197; ŠM sih dari 21, devet miseci 44; PK malo dni VI 11, vele ļudi I 24, 9 miseci II 72 i A = G ča vzdaš ... tolikih tvojih dari IX 45; VHM (od/posrid/inakon trideseti) dni 84v, 135, 155, (od/tvojih) ļudi 10, 35v, 60, tri psalmilpsaomi 4v, 8v, 13

²³ AT, str. 143. i IM, str. 89: Cerovje (kod Pazina).

²⁴ U varijantnom tekstu: dajući ... vsaku četvrtu kvartez. - V. Milan Moguš - Željko Bujas, *Kompjutorska konkordancija Razvoda istarskoga*, Zagreb 1976, str. 25.

²⁵ Današnje Buje.

²⁶ AA, AT i IM nemaju mjesta toga imena.

²⁷ AR IX, s. v. Petikoste f. pl. sa značenjem "Duhovi".

ž. r. a-osnove: IR *cića teh smutni* 10v, *da nima... biti zmutni* 17, *posajeno* 10 poli 37; Š *plati 4 libri* 94 - usp. nast. -ø (ali 3 mere 100); ŽSO *od tega ruki mojih* 105v - usp. nast. -ø

ž. r. l-osnove: IR *stareh prepovedi* 2v; RR *ostaviti zlih riči* (A = G) 12; ŽSO *ot čistoće misli* 133v i L = G v ovih misli 7, *zlamnije riči mojih* 90v; KL *zgaňanju ... nemoći* 199v, *od nemoći zalih* 200; PK *čistih radosti* IX 14; VHM *masti tvojih* 25, 44, *od misli svojih* 106v, *mudrosti mojih* 12, *pomoći našijeh* 45, *sedam riječi* 155, 155v, *deset zapovijedi* 166 i pl. t. (od svetih/Isukrstovih) *prsi* 149v, 151v

Nastavak -ov/-ev

m. r.: Š *od njih vinogradov* 93, te u Bosni: 12 ... *apostolov* 92, 98; RR *anjelov* 14v, *grihov* (9x - i A = G), *koludrov* 45, *mnihov* 40v, *popov* 40, 41v, *pripuštov* 45, *psalmov* 18v, 19, *redov* 42v, *sinov* 5, *službenikov* 24v, *učenikov* 5, 7 i A = G *ispravimo mnogih shodov* 13v, *želi shodov* 46; ŽSO *ostavi amadurov svojih* (A = G) 49, *anjelov* (i A = G) 46v, 65, 86v, *barunov* 74v, *vidih buvlov* (A = G) 66, *djavlov* (i A = G) (7x), *duhov* 66v, *vidi ... duplirov* (A = G) 64, *grihov* (8x), *idolov* 53v, 113v, *likarov* 22, *patarinov* 24, *prijati pelegrinov* (A = G) 67, *prorokov* 43v, *psalmov* 59 (2x), *roditejev* 62v, (za/odhranih) *sinov* (A=G) 55, 98v, *stlpov* 65v; KL *duhov* 197, 199, *grihov* 195, 200v, *obrazov* 199, *sinov ... izvede* (A = G) 193v, *vragov* 199v; ŠM *apostolov* 11, *duhov* 37, *pustinikov* 14, *redovnikov* 35; PK *grihov* II 23, III 3, *grobov* VI 14; VHM *anjelov* 5, *apostolov* (i A = G) (7x), *grijevov* (7x), *prorokov* 71v, *poznaše putov mojih* (A = G) 3v

Nastavak - ah

sr. r.: IR *po sredi zlamenjeh* 19v

ž. r.: ŽSO *va rukah i nogah pribjenji* (L umj. G) 98v

Nastavak - aj

sr. r.: ŽSO *oda navlašćih mišjenjaj* 89v

Nastavak -eh

m. r.: IR *da najprvo razgledaju od nega kunfineh* (A = G) 1

Nastavak - ih

m. r.: Š *100 zlatih* 76 (2x) - možda pridjev u imeničkoj funkciji kao i: (40/pedeset) *zlatnih* 90, 107

sr. r.: KL *da budeši na skoreňenje ... himbe i maglenjih* 199

Nastavak -a

m. r.: Š *fariža* 12 (Ostrožac 1403) 106; REZ *12 lista kuša ... 12 apostola* 2a; ŽSO *duše grišnika i pravadnika* 63v; VHM *kratka množina: svijeh boga* 2v, 13v, *car od cara* 41, *dvanadeste člana* 166, (nih/svojih/mojih/od) *grijeha* (14x), *prsta tvojih* 5, (tvojih/svijeh) *raba* (r. ?) 94, 168, *sina tvojih* 47, *u vijeke vijeka* 151v, *okolo zuba mojih* 129; ostalo: *svetih anđela* 148, *svetih ... apostola* 148, *iz ruke grišnika* (pl.?) 15v, *odriješi uzu grišnika* (varijantni tekst: *grišnikov*) 54, *zaradi tvojih ispovidnika* 148, (od zlijeh/svijeh/boliznivijeh) *jezika* 39, 60, 98v, (gospodin/kra) *krajeva* 14, 23, *broj miseca negovijeh* 120, *iz usta mladinača* 5, (bozi/očinstva) *naroda* 13v (2x), *zaradi ... svetih ... mučenika* 148, (negovih/našijeh/svojih) *neprijateja* (14x), *u ruke od noža* (pl.?) 24, *zaradi ... patrijaraka* 148, *pribivalište pastira* (pl.?) 135v, *oda svijeh progonika* 108, *zaradi ... tvojih ... proroka* 148, *oda svijeh protiva* ²⁸ 145, *roditeja naših* 86, *put zahodnika* 162v, *u dni žalaca* 117 i A = G *zaštiti blaženih apostola tvojih Petra i Pavla i inih apostolov* 56

sr. r.: REZ (3/tri) jutra 9v, 10; VHM od djela našijeh 48, sedam djela od milosrdja 166, dobara duhovnijeh 165, godišta mojih 135, krenutja telesnijeh 154, pet oćućenja 165v, mnogo ... poniženja 43, ponošenja slobodnijeh 43, svrh svih pristolja 12, sedam razrišenja 143v, svrhu srca neprijateja mojih 101v, (iz/mojih/tvojih/zlijeh) usta (8x), za petnadeste veselja 163v, (od/tvojih/paklenih) vrata (5x), od našijeh telesa 34v, svijeh zala 144v, 152v, od zlamenja tvojih 134 i A = G usliši pokornijeh mojenja 94

ž. r.: RR isповij mu muka²⁸ i nepokoj vlizenja (A = G) 38; VHM radi bližika mojih 41, zaradi ... divica 148, iz dubina 83v, (izbaviteju/svetijeh) duša 96, 156v i A = G pomiluj duša oca i matere moje 104v, od muka 94v, od svijeh nećistoća 150, oda svacijeh nevoja 60v, (tvojih/mojih) noga 49v, 119, (za pet/ñegovijeh) rana 164 (2x), (od/mojih/tvojih) ruka (4x) - usp. nast. -u, (svrh/zvon) rijeka 7v, 134, nasadenja ruža 19, mati od sirota 162v, od sluga tvojih 83, svita ñegovijeh 170v, suza tvojih 164, trubaja rožanijeh 16v, voda mnozijeh 22, krajevi zemaja slave tvoje 82, (oda svijeh/svih) zloća 100v, 150

Nastavak -ova

m. r.: KL va vek vikova 194 - usp. nast. -ø

Nastavak - u

m. r.: RR razvi dviju psalmu ... od dviju na destе psalmu 19

ž. r.: VHM (ñegovijeh/našijeh/tvojih/mojih) ruku (5x) - usp. nast. -a

Primjeri iz čakavskih spomenika pokazuju pretežitost nastavka -ø u G pl. imenica svih triju rodova³⁰ (osim imenica ž. r. *i*-deklinacije, koje su u G pl. uvijek imale nastavak -i). U VHM kao jedinom štokavskom spomeniku u ovoj analizi (uz isprave iz Bosne, koje su poslužile kao komparativni materijal) preteže nastavak -a (opet uz izuzetak imenica ž. r. *i*-deklinacije). Ostali nastavci manje su frekventni, a za neke postoje samo pojedinačne potvrde. Po čestoti zastupljenosti idući je nastavak -i u imenica m. r. Taj nastavak potječe iz *i*-deklinacije m. r. Imenice koje su prvotno pripadale toj deklinaciji bile su malobrojne ali vrlo frekventne, a najfrekventnija među njima je pl. t. *judi*. U ovdje razmatranim spomenicima taj nastavak vrlo često imaju imenice uz brojeve od *tri* nadalje i uz količinske priloge. Imaju ga imenice jednosložne i višesložne, i to različitih značenjskih kategorija (osobe, predmeti, apstraktni pojmovi...). Najfrekventniji je nastavak -i u IR, u kojem je redovit u posuđenica (*komuni, kunfini, nodari, termeni*), dolazi uz neke etnike stranog podrijetla (*od Pitilani, od Savorñani*), ali imaju ga i domaće imenice, osobito jednosložne (*deli, knezi, križi, muži, vrhi*). Za neke je imenice običniji nastavak -ø, ali (pretežno uz brojeve) dolaze i s nastavkom -i (*razvod /50x/ - tri razvodi /3x/*, ali i bez broja: *prek teh termeni i razvodi; 20 sežeñ - tri sežeñi, starac /12x/ - tri starci /2x/*). Idući dalje obalom u pravcu sjeverozapad-jugoistok, frekvencija nastavka -i pada.³¹ U VHM osim u imenice

²⁸ AR XII, s.v. *i. protiv m.* sa značenjem "protivnik".

²⁹ I. Ostojić, o.c., str. 414, bilj. 2, misli da je možda pogrešno umj. *muku*.

³⁰ Primjeri *dva krat* u IR i RR pokazuju da je imenica *krat*, koja uglavnom dolazi uz brojeve i količinske priloge, već u ono doba gubila deklinaciju - v. AR V, s. v. 2. *krat m.*

³¹ Za Z Rešetar (o. c., Rad 136, str. 133) konstatira nastavak -i samo u primjerima *judi, muži, maseci*; u B ima nešto više potvrda.

Judi i dan (od/posrid dni) dolazi još samo uz broj (*tri psalmi/psaomi*). U imenica ž. i m. r. a-osnova nastavak *-i* je izuzetan. U IR dolazi tri puta (*smuthi/zmutni, poli*), u Š jednom (*4 libri* - isprava iz Omišlja) i jednom u ŽSO (*ruki*)³².

U *i*-deklinaciji ž. r. nastavak *-i* je redovit. Jedini je izuzetak *pisan* iz RZ s nultim nastavkom.³³

Nastavak *-ov/-ev*, koji je oformljen kao samostalan nastavak iz proširenja osnove imenica što su se sklanjale po *u-/ju*-deklinaciji, uopće nije zastupljen u najsjevernijim spomenicima. Prvi put se javlja u Š (isprava iz Modruša 1381), zatim dolazi u RR u imenica jednosložnih i višesložnih, od kojih imenice *grêh/grih* i *psalam* imaju i nastavak *-ø*. U ostalim čakavskim spomenicima dolazi u jednosložnih i višesložnih imenica. Za taj nastavak u Z i B Rešetar³⁴ konstatira da je redovit u imenica m. r. Izuzimaju se samo imenice s nepostojanim *a* i neki pojedinačni primjeri, koji mogu imati i nastavak *-ø*.³⁵ Ista je situacija i u Zo.³⁶ Kako je u čakavskim spomenicima 14. st. nastavak *-ø* redovan, a nastavak *-ov/-ev* rjeđi i kako ti nastavci ne pokazuju onu diferencijaciju koju konstatiraju Rešetar i Ružičić za Z, B i Zo, to znači da se nastavak *-ov/-ev* u imenica m. r. počeo širiti na račun nastavka *-ø* od 15. st. nadalje.³⁷

U VHM nastavak *-ov/-ev* relativno je rijedak i (kao i za nastavak *-ø*) teško je reći radi li se tu o ostatku starijega jezičnog sloja ili je to samo jedan od mnogobrojnih sačuvanih tragova čakavske matice teksta. Na osnovi stanja u R, u kojemu ima još vrlo mnogo potvrda za nastavke *-ø* i *-ov/-ev*, Rešetar konstatira: "Kako su se pri kraju XV vijeka u Dubrovniku jako gubili stariji oblici bez nastavka *-a*, vidi se i po tome što ih R² često zamjenjuje novijem..."³⁸ Oblike bez *-a* Rešetar nalazi i u B. Gradića (2. pol. 16. st.).³⁹ Međutim, kako već u VHM, koji je barem stoljeće stariji od R, prevladava nastavak *-a* u imenica svih triju rodova, to znači da je proces već u 14. st. u najmanju ruku uzeo maha, ako i nije bio završen. R je bio pod jednako snažnim utjecajem Z i B kao i VHM pod utjecajem svoje čakavske matice. Čakavski su elementi u Dubrovniku još zadugo imali obilježje knjiškosti i služili kao književnojezični elementi, često sa stilističkom vrijednošću, kao što su to u čakavskim tekstovima dugo (u štokavskim dubrovačkim znatno kraće) bili jezični elementi hrvatske crkvenoslavenske redakcije. Stoga sam i u nastavcima *-ø* i *-ov/-ev* u VHM sklona vidjeti trag čakavske matice u već dovršenom stanju pojave pluralnoga genitivnog *-a* u Dubrovniku. Štokavske potvrde iz Bosne, koliko ih ima u Š, još pokazuju starije stanje. Treba još spomenuti da kratku množinu u VHM imaju samo jednosložne imenice m. r., pa čak i imenica *sin* ima množinu *sina* (bez proširenja osnove). Imenice *grieh* i *puok* dokazuju da su *ije* (graf. *ie*) i *uo* dvoglasni, premda se to na temelju same grafije ne može tvrditi (*ije* se piše uvijek *ie*, bez obzira na to da li se radi o refleksu *jata* ili o primarnom slijedu *ije*).

³² Nekoliko puta dolazi i u B, a *tisuć* uz *tisući* Rešetar (o. c., Rad 136, str. 133) tumači miješanjem osnova. U B i R nastavak *-i* dolazi izuzetno i u imenica sr. r.

³³ U Z je takav primjer *bolizan*, za koji Rešetar (o.c., Rad 136, str. 132) kaže da je prešao među a-osnove "zbog dvostrukog suglasnika pred završetkom". Primjer je istovjetan s primjerom iz RZ.

³⁴ O. c., Rad 136, str. 133.

³⁵ U B nastavak *-ov/-ev* izuzetno dolazi i u imenica sr. r. kao i nastavak *-i*. - Ibid.

³⁶ G. Ružičić, o. c., JF 10, str. 51-52.

³⁷ U najnovije vrijeme zahvaća sporadično i imenice sr. i ž. r. - V. B. Finka, o. c., str. 106-108. i M. Mogaš, o. c., str. 58.

³⁸ O. C., Rad 136, str. 134.

³⁹ O. c., Rad 136, str. 135.

U čakavskim spomenicima 14. st. nastavak -a posve je izuzetan. U Š i REZ dolazi uz broj 12 (*dva na deste*), pa se imenica možda slaže samo s brojem 2. U ŽSO dolazi samo na jednome mjestu za m. r. (*duše grišnika i pravdnika*) i teško ga je objasniti jer ŽSO ne pokazuje štokavskih utjecaja. Isto vrijedi i za *vikova* u KL. U RR jedan je nesiguran primjer za ž. r. (*ispovij mu muka* - za A = G ili je pogreška⁴⁰). Sporadična pojava nastavka -a (-ova), koji se u čakavštini ni do danas nije udomaćio, možda se može tumačiti knjiškim utjecajem, kao posljedica kruženja rukopisa po svim našim krajevima, bez obzira na narječje kojim su napisani.

Posve sporadični nastavci -ah, -eh, -ih u čakavskim spomenicima vjerojatno su pod utjecajem L pl. (G se u pl. izjednačuje s L pod utjecajem du.) i zamjениčko-pridjevske deklinacije. Nastavci -ah i -ih potvrđeni su samo u glagolskih imenica sr. r. na -nje (tvorenih sufiksom -je (<-sje) što označuju apstraktne pojmove (*zlamenjah* IR, *magljenjih* KL + *mišljenjaj* ŽSO). To su knjiške riječi, koje - za razliku od većine glagolskih imenica - imaju plural, i njihov bi G pl. s nastavkom -ø završavao neprihvatljivim suglasničkim skupom *nj*, pa autori tekstova traže drugi izlaz. Imenice sa sufiksom -je (<-sje) u IR pokazuju starije jezično stanje, kada se slabi poluglas još nije gubio, nego je ispred *j* prelazio u tzv. fakultativni *i* (*rasputij, zlamenij*). Primjeri *zlatih/zlatnih* iz Š dekliniraju se po pridjevskoj promjeni, a va *rukah i nogah pribjenji* [na križu] iz ŽSO sintaktička je zamjena G s L pod utjecajem lokativnoga konteksta: *va... pribjenji*. Nastavak -eh dolazi jednom u IR u posuđenici m. r. (*konfineh*), a kako posuđenice m. r. u tom spomeniku imaju inače u G pl. nastavak -i, očito je oboje utjecaj *i*-deklinacije m. r. (-eh iz L pl.). Nastavci -ah i -eh potvrđeni su u G pl. ž. r. u glagoljičkim spomenicima 15. st.⁴¹, a u imenica svih triju rodova sva tri spomenuta nastavka (-ah, -eh, -ih) nalaze se sporadično i u hrvatskih protestantskih pisaca.⁴² Fancev navodi Daničićovo mišljenje da se sve do 16. st. radi o pisarskim pogreškama i ne slaže se s njime: "Budući da ovaki oblici nijesu ni najmanje osamljeni na cijelom području našega jezika, ne smijemo ih nikako odbiti na slučajne pogreške, i ako se ne može tvrditi, da se tako doista i govorilo."⁴³ Fancev, dakle, takve oblike smatra književnojezičnim elementima i konstatira da je najstariji primjer za čakavsko narječje *grésih* iz *Ivančićeva zbornika* (15. st.). Naši su primjeri stoljeće stariji.

Jedini primjer za nastavak -aj u sr. r. u ŽSO (*mišljenjaj*) može se vezati i uz nastavak -a (s naveskom *j* za pojačavanje), ali je vjerojatnije nastao glasovnim putem od -ah (slabljenjem artikulacije *h* na kraju riječi).⁴⁴

Nastavak -u dolazi zapravo samo u dualnim primjerima - za m. r. uz *dva* i *dva na deste* (jedini primjer iz RR: *razvi dviju psalmu... od dviju na deste psalmu* - v. što je naprijed rečeno o slaganju s brojem *dva na deste*), a za ž. r. samo za imenicu *ruka* (*ruku*) iz VHM, koja u tom spomeniku češće dolazi s pluralnim nastavkom -a (uz jedan primjer za G pl. *noga*).

⁴⁰ V. bilj. 29.

⁴¹ V. S. Damjanović, o. c., str. 93.

⁴² V. Franjo Fancev, *Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka*, Rad JAZU 212 i 214, str. 147-225, i 1-112, Zagreb 1916, o tome Rad 214, str. 7.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Jedan je G pl. sr. r. s nastavkom -aj potvrđen i u Zo: od *zečaj i cvitov*. - V. Stari pisi hrvatski 16, str. 7.

Ovo razmatranje genitivnih nastavaka u hrvatskim spomenicima 14. st. pokazuje da je u tom segmentu gramatičke strukture već u 14. st. postojala bitna razlika između čakavskog i štokavskog (dubrovačkog) narječja, ali razlikuje se i stanje u sjevernočakavskim spomenicima od onoga u srednjočakavskima; u IR, koji je nastao na području sjevernočakavskih govora, prevladavaju (u imenica m. r.) nastavci -ø i -i, a u ostalim se spomenicima već javlja i nastavak -ov/-ev, s većom ili manjom učestalošću. Ono što je u dubrovačkim spomenicima (i onima mlađima) zajedničko s čakavskima (nastavci -ø i -ov/-ev), treba već u to vrijeme smatrati književnojezičnim čakavskim utjecajem. U čakavskom pak sustavu nastavak -ov/-ev širi se na račun nastavka -ø prostorno, idući od sjeverozapada prema jugoistoku, a vremenski sve do u novije vrijeme, zahvaćajući sve više imeničkih kategorija. Nastavak -i također je dopro do u naše doba, mjestimično samo uz brojeve. Ostali, sporadični nastavci vjerojatno su plod književnojezičnih (stilističkih) napora autora razmatranih spomenika.

KRATICE

- AA - Jugoslavija - Auto-atlas, Trinaesto izdanje, JLZ "Miroslav Krleža", Indeks.
 AR - Riječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, JAZU, knj. I-XXIII, Zagreb 1880-1976.
 AT - Administrativno-teritorijalna podjela Narodne Republike Hrvatske, Zagreb 1951.
 B - Bernardinov lekcionar, Split, 1395.
 CS - Cantilena pro sabatho, (Šibenik ?), 2. pol. 14. st.
 IM - Imenik mesta u Jugoslaviji, Beograd 1973.
 IR - Istarski razvod, 14. st.
 KL - Korčulanski lekcionar, zadarsko područje, 80-e godine 14. st.
 PK - Pariški kodeks (Duhovne pjesme), srednja Dalmacija (Split?), 1380.
 R - Ranjinin lekcionar, Dubrovnik, poč. 16. st.
 REZ - Stari glagoljički recepti, egzorcizmi i zapisi, Novi Vinodol, 14. st.
 RR - Rogovske regule, Tkon na Pašmanu, oko 1400.
 RZ - "Red i zakon" zadarskih dominikanki, Zadar, 1345.
 Š - Isprave 14. st. u: Đuro Šurmin, Hrvatski spomenici ..., o. c. u bilj. 3.
 ŠM - Šibenska molitva, 2. pol. 14. st.
 VHM - Vatikanski hrvatski molitvenik, Dubrovnik, oko 1400.
 Z - Zadarski lekcionar, 15. st.
 Zo - Petar Zoranić, Planine, Zadar, 1536. (tisk. 1569).
 ZSO - Žića svetih otaca, zadarsko područje, oko 1400.

RIASSUNTO

Dragica Malić

Il genitivo plurale dei nomi nei monumenti croati del 14. secolo

Nella ricerca si prende in esame il genitivo plurale dei nomi nei monumenti linguistici croati del 14. secolo (e in quelli la cui nascita è datata indirettamente mediante un lemma temporale intorno al 1400). Vi sono compresi i monumenti glagolitici e quelli in caratteri latini, ciacavi e stocavi, dall'"Istarski razvod" al "Vatikanski hrvatski molitvenik" ("Libro di preghiera croato del Vaticano") (di provenienza regusea).